

Нікішина О. В.,
доктор економічних наук,
старший науковий співробітник, завідувачка відділом
ринкових механізмів та структур;
Зеркіна О. О.,
кандидат економічних наук,
доцент, здобувачка відділу;
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень НАН України», м. Одеса

АНАЛІТИЧНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОВАРНИХ РИНКІВ У КООРДИНАТАХ СТІЙКОСТІ

У повоєнний період головним методологічним підходом для розбудови соціо-еколого-економічної системи держави визначено стійкісний. Так, в проекті Плану відновлення України забезпечення стійкості (економічної, соціальної та екологічної) віднесено до головних цілей повоєнного відродження держави [1]. В умовах безпекових викликів і загроз виникає необхідність у пошуку нових ринкових ніш, розбудові стійких ланцюгів доданої вартості, адаптованих до мінливих умов зовнішнього середовища, впровадженні нових науково-методичних підходів до комплексного оцінювання стійкості функціонування товарних ринків.

Нестабільність зовнішнього середовища обумовлює необхідність впровадження нових вимог до вибору оціночних кількісно-якісних індикаторів. Пропонуємо вибір індикаторів здійснювати відповідно до низки *принципів*, що дозволяють формувати взаємозв'язки між окремими цілями та показниками функціонування й регулювання товарних ринків (рис. 1).

Рис. 1. Принципи вибору індикаторів для оцінювання функціонування товарних ринків у координатах стійкості

Джерело: авторська розробка

Логіка формування системи оціночних індикаторів, представлена на рис. 2. Сукупність індикаторів, які відображають ступінь досягнення стратегічної мети систем суміжних товарних ринків – забезпечити стійкість функціонування, стійкість відтворювального й сталого розвитку товарних ринків в умовах нестабільності – запропоновано об'єднати в 7 груп. За своїм змістом виділені групи показників тяжіють до певної концепції і водночас пов'язані між собою єдиним цільовим орієнтиром, що має соціо-економіко-екологічний вимір – доданою вартістю, формуючи зворотні зв'язки між концепціями.

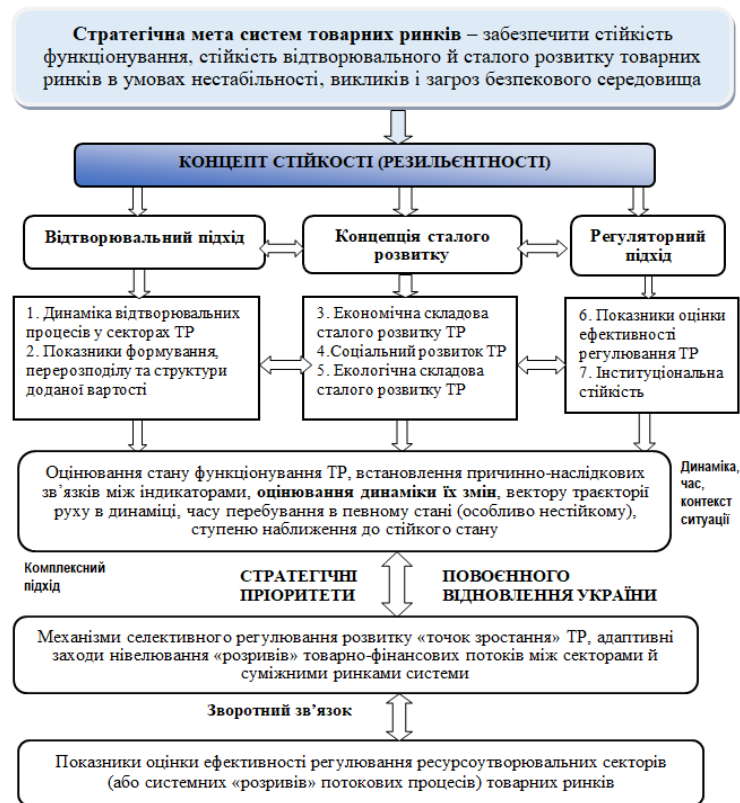

Рис. 2. Логіка формування системи індикаторів для оцінювання функціонування товарних ринків у координатах стійкості

Джерело: розроблено авторами [2];

Скорочення: ТР – товарні ринки

Концепт стійкості інтегрований у відтворювальний, «зелений» та регуляторний підходи, що передбачає можливість оцінювання стану товарного ринку (стійкого / нестійкого) за допомогою індикаторів відтворювального й сталого (збалансованого) розвитку, а також показників оцінки ефективності регулювання товарних ринків. Об'єктивність оцінювання стійкості товарних ринків досягається не лише встановленням їх поточного стану, а й за такими позиціями: (1) динамікою змін індикаторів, вектором руху в динаміці; (2) часом перебування у певному стані; (3) ступенем наближення до стійкого стану.

Тобто, пропонується застосування *динамічного підходу* до ідентифікації рівня стійкості товарного ринку на основі індикаторів його відтворювального та сталого розвитку з урахуванням чинників часу, контексту ситуації, системних обмежень (товарні, територіальні межі ринку). Врахування часових параметрів,

динаміки й вектору змін індикаторів, контексту ситуації є обов'язковими складовими комплексного оцінювання стійкості певного товарного ринку.

Запропонована авторами система індикаторів для комплексного оцінювання функціонування й регулювання товарних ринків поєднала 7 груп та 19 підгруп кількісно-якісних індикаторів (таблиця 1). Слід відзначити динамічність запропонованої оціночної системи, можливість зміни її структури та доповнення складу новими кількісно-якісними індикаторами в залежності від нових завдань державної політики в умовах нестабільності.

Таблиця 1

Система індикаторів для оцінювання функціонування товарних ринків у координатах стійкості

Підхід	Групи індикаторів	Підгрупи індикаторів
Відтворювальний	1. Динаміка відтворювальних процесів у секторах товарних ринків	1.1. Динаміка руху внутрішніх і зовнішніх товаропотоків ринку 1.2. Показники економічної концентрації в секторах товарного ринку 1.3. Динаміка пропорцій відтворення в товарному ринку 1.4. Динаміка індикаторів продовольчої безпеки
	2. Показники формування, перерозподілу та структури доданої вартості в ринках	2.1. Динаміка доданої вартості в товарних ринках 2.1. Динаміка секторної та ресурсної структури доданої вартості 2.3. Динаміка перерозподілу доданої вартості в товарних ринках 2.4. Ефективність функціонування секторів товарних ринків
Сталого розвитку	1. Економічна складова сталого розвитку товарних ринків	1.1. Створення стійких систем виробництва аграрних й продовольчих товарів 1.2. Динаміка цінових співвідношень у виробничих секторах товарних ринків 1.3. Економічна доступність продуктів споживання для населення (споживчий сектор ринку) 1.4. Інвестиційно-інноваційний розвиток товарних ринків
	2. Соціальна складова сталого розвитку товарних ринків	2.1. Динаміка зайнятості в секторах товарних ринків 2.2. Динаміка продуктивності праці в секторах товарних ринків
	3. Екологічна складова сталого розвитку товарних ринків	3.1. Динаміка ресурсної продуктивності секторів товарних ринків 3.2. Динаміка екологічної продуктивності секторів ринків 3.3. Динаміка екоінвестицій в секторах товарних ринків
Регуляторний	1. Ефективність державного селективного регулювання	1.1. Ефекти від впровадження механізмів і заходів селективного регулювання 1.2. Рентабельність впровадження механізмів і заходів селективного регулювання
	2. Інституціональна стійкість	2.1. Внутрішній вимір інституціональної стійкості (державних органів влади) 2.2. Зовнішній вимір інституціональної стійкості

Джерело: розроблено авторами [2]

Інформаційним полем для розрахунку оціночних індикаторів є офіційні дані Державної служби статистики України щодо обсягів виробництва, експорту/імпорту та споживання товарів, динаміки та структури витрат на виробництво товарів (послуг) за секторами ринків, внутрішніх цін товарів (послуг), щодо стану навколишнього природного середовища, ринку праці, рівнів зайнятості й безробіття в секторальному вимірі, дані моніторингових звітів щодо реалізації Цілей Сталого Розвитку в Україні, Державної митної служби України щодо зовнішніх товаропотоків, матеріали профільних міністерств і відомств, зокрема, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, інфляційні звіти НБУ, матеріали аналітичних видань стосовно обсягів випуску товарів найбільшими суб'єктами господарювання, державних і міжнародних інституцій тощо.

Також в умовах звуження інформаційного поля додатковим джерелом інформації для аналітичних досліджень можуть слугувати дані соціологічних опитувань щодо стану й тенденцій розвитку різних економічних і соціоекологічних процесів у ринковому вимірі, що дозволяють непрямим способом оцінювати динаміку стійкого розвитку товарних ринків. Так, НБУ в Інфляційному звіті [3] використав результати соціологічних опитувань. Слід відзначити можливість поповнення оціночної системи додатковими індикаторами у випадку введення нових форм статистичної звітності щодо сталого розвитку суб'єктів ринків.

До *переваг* розробленого методичного забезпечення для комплексного оцінювання функціонування й регулювання товарних ринків віднесемо такі:

- можливість проведення порівняльного аналізу головних індикаторів між різними секторами товарних ринків, що дозволяє встановити «розриви» потокових процесів та ключові сектори («точки зростання»), які є об'єктом селективного управлінського впливу;

- можливість оцінювання стійкості різних сфер функціонування товарних ринків (економічної, екологічної, соціальної) на основі аналізу динаміки змін індикаторів, часових параметрів, контексту ситуації та системних обмежень;

- оцінювання пропорційності розвитку товарних ринків шляхом розрахунку індикаторів структури в статичній й динамічній для визначення структурних дисбалансів, що знижують стійкість функціонування релевантних ринків;

- моніторинг впровадження Цілей сталого розвитку в ринковому вимірі;

- моніторинг індикаторів продовольчої безпеки в умовах нестабільності;

- значна регуляторна спроможність індикаторів, можливість їх використання в якості -аналітичного обґрунтування управлінських рішень у ринковому вимірі;

- взаємопов'язаність індикаторів із динамікою змін ринкової доданої вартості до та після впровадження заходів регулювання, що дозволяє оцінити зворотну реакцію товарних ринків на селективний регуляторний вплив держави;

- можливість формування різних сценаріїв управлінського впливу та вибір найбільш ефективного механізму регулювання із сукупності альтернативних;

– моніторинг раціонального використання бюджетних коштів на основі зворотного зв'язку із об'єктами селективного регулювання;

– гнучкість методичних рекомендацій, їх висока адаптивність до нових умов дослідження, зокрема, зміни пріоритетів повоєнної розбудови держави, елементів національної системи стійкості, структурних трансформацій національної економіки в воєнний і повоєнний періоди, звуження інформаційного поля тощо.

Користувачами авторських методичних рекомендацій можуть бути як державні органи влади різних рівнів, так і ринкові суб'єкти та їх профільні інституції, а також різні стейкхолдери, зацікавлені в комплексному оцінюванні функціонування й регулювання товарних ринків на засадах стійкості.

Слід зазначити, що комплексне оцінювання як функціонування товарних ринків, так і їх регулювання повинно бути вбудованим в адаптивний процес розробки й реалізації державної політики в умовах нестабільності. Результати оцінювання функціонування товарних ринків формують аналітичне підґрунтя для розробки й впровадження механізмів селективного регулювання релевантних ринків. Наступний етап передбачає оцінювання ефективності цих регуляторних механізмів, за результатами якого здійснюється коригування державної політики, зміна комплексу заходів, взаємодій між державними органами й різними інституціями, стратегічне прогнозування головних ринкових параметрів. Маємо циклічність процесів комплексного оцінювання й селективного регулювання товарних ринків. Оцінювання є складовою частиною адаптивного управління, повинно здійснюватися постійно під час реалізації державної політики, надаючи інформацію, суттєву для її коригування [4].

Наукова новизна дослідження полягає в розробці методичного забезпечення для оцінювання функціонування й регулювання товарних ринків у координатах стійкості, відмінною рисою яких є комплексний підхід, що передбачає оцінювання різних напрямів розвитку товарних ринків за допомогою семи груп неінтегрованих кількісно-якісних індикаторів; динамічний підхід, який фокусує увагу на оцінюванні не стану, а динаміки змін цих індикаторів, їх векторності руху, часових параметрів, контексту ситуації й системних обмежень. Практична спрямованість методичного забезпечення визначається можливістю його використання державними органами влади в ході обґрунтування механізмів селективного регулювання товарних ринків, оцінювання їх стійкості, розробки програм і стратегій стійкого розвитку товарних ринків у воєнний і повоєнний періоди.

Список використаних джерел

1. План відновлення України (проект). Національна рада з відновлення України від наслідків війни. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf

2. Нікішина О.В., Зеркіна О.О. Методологічний підхід до комплексного оцінювання товарних ринків на засадах стійкості (резильєнтності). *Food Industry Economics*. 2023. № 15(2). С. 19-31. <https://doi.org/10.15673/fie.v15i2.2673>

3. Інфляційний звіт Національного Банку України. Січень 2023 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>

4. Holling C.S. et al. Adaptive Environmental Assessment and Management. URL: <https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/823/1/XB-78-103.pdf>

Олійник О. О.,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування;
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро*

ФІНАНСОВА СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Військова агресія Російської Федерації поставила перед національною економікою нові виклики, зокрема важливим питанням стало «виживання» бізнесу в умовах війни. Актуальність даної проблеми набуває особливої гостроти і потребує особливої уваги в контексті відпрацювання фінансових інструментів управління відновленням та розвитком економіки як під час військових дій, так і про створення можливостей післявоєнної відбудови України.

У стратегічному підтексті діяльності вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану є фактори, які мають вагомий вплив на ведення бізнесу. Це зумовлюється релокацією підприємств у безпечні регіони країни, налагодженням втраченої логістики, вирішення фінансових питань своєї діяльності на фоні зростаючої інфляції та недостатності працездатного населення. Проте головним наслідком в таких умовах для економіки України, стало різке зростання боргу державного сектору, що пояснюється необхідністю перерозподілу видатків на військові потреби. Тому єдиним заходом є залучення кредитних ресурсів як фінансового інструменту для повного виконання функцій держави.

Крім того, немаловажним аспектом, і одним із пріоритетів підтримки національної економіки, є відновлення експортного потенціалу країни, що стало ваговою точкою росту для українського бізнесу, адже він вирішує проблему нестачі дозволів на міжнародні перевезення та сприяє відновленню і нарощенню обсягів експорту [1, с. 451]. Даний вектор розвитку повинні взяти вітчизняні підприємства і намагатися його розширити щодо експорту товарів на світові ринки.

Під впливом такої тенденції підприємства змушені пристосуватись до змін економічного середовища, вишукувати нові шляхи розвитку бізнесу, змінюючи свою стратегію та відпрацьовувати ефективну фінансову стратегію управління свого становлення і розвитку в умовах невизначеності. Проте тут не можна нівелювати і державну підтримку, яка має свій прояв у формуванні ряду певних